

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 26 квітня 2024 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024

УДК 519.8

ПОВЕДІНКА ОЛІГОПОЛІЙ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ

В.М.Горбачук

д.ф.-м.н., завідувач відділу інтелектуальних інформаційних технологій

Інституту кібернетики імені В.М.Глушкова НАН України (м. Київ)

ORCID-0000-0001-5619-6979

С.П.Осипенко

магістр, інженер-програміст відділу інтелектуальних інформаційних технологій

Інституту кібернетики імені В.М.Глушкова НАН України (м. Київ)

ORCID-0009-0001-4409-0541

Д.О.Рибачок

магістр, аспірант відділу інтелектуальних інформаційних технологій

Інституту кібернетики імені В.М.Глушкова НАН України (м. Київ)

ORCID 0009-0004-6244-6232

BEHAVIOR OF DIGITAL PLATFORM OLIGOPOLIES

V.V.Gorbachuk

DSc, Head of Intelligent Information Technology Department at
the V.M.Glushkov Institute of Cybernetics of the NAS of Ukraine (Kyiv)

ORCID-0000-0001-5619-6979

S.P.Osypenko

MSc, Software Engineer of the Intelligent Information Technology Department at
the V.M.Glushkov Institute of Cybernetics of the NAS of Ukraine (Kyiv)

ORCID-0009-0001-4409-0541

D.O.Rybachok

MSc, PhD Student of Intelligent Information Technology Department at
the V.M.Glushkov Institute of Cybernetics of the NAS of Ukraine (Kyiv)

ORCID 0009-0004-6244-6232

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 26 квітня 2024 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024

Анотація: *Замість великих очікувань від поточної технологічної революції з'являються побоювання надмірного впливу глобальних ТНК (techlash).*

Ключові слова: *ринкова влада, мережеві ефекти, фіксовані витрати.*

Annotation: *Instead of great expectations from the current technological revolution, there are fears of excessive influence of global TNCs (techlash).*

Keywords: *market power, network effects, fixed costs.*

Домінування технічних гігантів на ринках не означає потребу вибирати цілковите невтручання (laissez-faire) чи тотальне (популістське, охлократичне) втручання в ці ринки [1]. Застосовуючи наявні знання, достатньо розробляти бажані адаптації регулювань в цифрову еру (digital age) та передбачати їх наслідки за реальних змін (керованих реформ) [2].

Багато дослідників і політиків закликають приборкувати великі технологічні платформи, регулюючи їх як комунальні підприємства, розбиваючи їх на менші підприємства, використовуючи жорсткіший антимонопольний контроль, залучаючи їх до програм промислової політики з великих даних і ШІ [3, 4]. Згадані побоювання мають широке походження, бо громадяни стурбовані майбутнім робочих місць в еру ШІ та робототехніки, податковою оптимізацією глобальними платформами, загрозами для приватного життя, політичною владою великих платформ. Хоча традиційно регулювання розроблялися для Європи й Америки, сьогодні 45% з топ-20 провідних технологічних компаній світу розташовані у Китаї, що має інші інституції (виражену промислову політику, власність через суб'єкти господарювання зі змінними інтересами, політичні зв'язки державних підприємств, які можуть користатися втручанням міністерства під час розслідування чи вигравати за рахунок м'яких бюджетних обмежень) і потребує окремого дослідження.

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 26 квітня 2024 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024

Для всього світу характерні проблеми вимог ексклюзивності, фаворитизму власного бренду, даних як бар'єру для входу в ринок, превентивних злиттів.

Що стосується конфіденційності, то вона безпосередньо не суперечить політиці конкуренції. Платформи можуть свідомо чи несвідомо обмінюватися даними з політичними організаціями, кожна з яких прагне краще доносити інформацію до своїх цільових аудиторій. Оскільки такі платформи, як Google, Facebook, TikTok, є великими медіа-групами, то політиків може турбувати потенційна зміна їх висвітлення, коли вони торкатимуться інтересів певної платформи, особливо платформи з унікальними учасниками, які можуть швидше формувати погляди.

Відомі публікації з еволюції регулювання цифрової економіки – звіт Європейської комісії для ЄС [5], звіт Фурмана і подальший проміжний звіт Управління з питань конкуренції на ринку (Competition Market Authority) для Великобританії [6], звіт Стіглера для США [7]. Незважаючи на деякі відмінності, ці звіти об'єднані підходами індустріальної організації. Спільний підхід до спостережень за олігополією цифрових платформ полягає в тому, що зараз численні галузі зазнають суттєвої економії масштабу чи сфери, яка веде до сценаріїв монополізації та поширення ринкової влади. Постійні оператори користуються прямими мережевими зовнішніми ефектами (наприклад, одночасне приєднання до Facebook або Twitter дозволяє взаємодіяти через ці платформи) чи непрямими такими ефектами, подібними до міських зручностей (наприклад, учасник виграє, якщо більше інших учасників використовують пошукову систему, застосунок GPS-навігації (скажімо, Waze), службу доставки, підвищуючи якість загального споживання). Водночас конкуренція на ринку може обмежуватися існуванням великих фіксованих витрат для нового провайдера цифрових послуг. Наприклад, здійснювати подібні витрати на проектування якісного алгоритму веб-сканування (web crawling) та

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 26 квітня 2024 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024

індексування (необхідних для ефективної пошукової системи, придатної для отримання задовільних відповідей на різноманітні запити) в англomовному сегменті фактично можуть лише Google та Bing. Інші гравці можуть використовувати Google чи Bing згідно з домовленістю про синдикацію (syndication arrangement), причому Google виявляється занадто домінуючим.

Обмежена конкуренція, спричинена мережевими зовнішніми ефектами та фіксованими витратами, породжує великі націнки (markups) для домінантних гравців і відповідну готовність втрачати гроші протягом тривалого часу, щоб набути деякої перспективи майбутнього монопольного становища [8]. Тому платформам потрібні надійні джерела як безпосереднього фінансування (Amazon втрачала гроші протягом тривалого періоду часу, а Uber займалася дорогим рекрутингом водіїв через бонуси), так і опосередкованого фінансування (колись збиткові фірми сягають надзвичайно високих рівнів ринкової капіталізації). Будь-яка монополія завжди викликає занепокоєння високими цінами, низькими показниками інновацій, можливими зловживаннями домінуючим становищем проти потенційних конкурентів.

21 червня 2023 р. Офіс громадських справ (Office of Public Affairs) Федеральної торгової комісії (Federal Trade Commission, FTC) США повідомив про те, що FTC вживає заходів проти компанії Amazon.com, Inc. за її багаторічні зусилля реєстрування споживачів на свій (неявний) контракт Prime без їхньої згоди та саботування їхніх спроб скасувати цей контракт. Скарга викладає деталі умисної поведінки Amazon щодо неузгоджених реєстрацій такого контракту, а також фактичного обману споживачів шляхом свідомого ускладнення їхніх спроб скасувати цей контракт. Подана скарга звинувачує Amazon у свідомому введенні в оману мільйонів своїх споживачів, мимовільно реєструючи (підписуючи) їх на зазначений контракт. Наприклад, Amazon використовувала маніпулятивні, примусові чи оманливі конструкції інтерфейсу користувача, відомі як «темні шаблони» («dark patterns»), щоб обманом

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 26 квітня 2024 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024

змушувати користувачів реєструватися на контракт Prime з автоматичним оновленням.

Основна мета процесу Amazon скасування Prime полягала не в тому, щоб дозволяти абонентам скасовувати їхні контракти, а в тому, щоб зупинити подібний процес. Керівництво Amazon сповільнювало чи відхиляло зміни, які могли сприяти цьому процесу, бо такі зміни були не вигідними для Amazon. Голова FTC Ліна Хан (доктор права Єльського університету) заявила, що Amazon обманювала і заманювала людей на (автоматично) повторювані підписки без їхньої згоди, не лише вводячи в оману користувачів, але й стягуючи з них значні гроші. Голова FTC зазначила, що ця маніпулятивна тактика шкодить як споживачам, так і законослухняним компаніям. FTC заявила, що продовжуватиме енергійно захищати співвітчизників від «темних шаблонів» та інших недобросовісних чи оманливих практик на цифрових ринках. Незважаючи на істотні редагування оприлюдненої скарги FTC, FTC повідомила судовим інстанціям, що не вважає потребу постійної секретності переконливою. Ця скарга містить низку звинувачень, пов'язаних з рішенням Amazon не вносити зміни, які запобігають неузгодженому реєструванню на Prime, та з труднощами, з якими зіштовхуються споживачі при їхніх спробах скасувати підписку на послугу Prime.

Серед іншого, скарга звинувачує Amazon у використанні так званих «темних шаблонів», щоб змушувати споживачів реєструватися на Prime без їхньої згоди, порушуючи Закон про FTC (FTC Act) від 1914 р. та Закон про відновлення довіри онлайн-користувачів (Restore Online Shoppers' Confidence Act) від 2010 р. Під час процесу онлайн-розрахунків на Amazon споживачі стикалися з численними можливостями підписатися на Amazon Prime за 14.99 дол. на місяць. У багатьох випадках споживачам було важче знаходити опцію купувати товари на Amazon без підписки на Prime. У деяких випадках клавіша, яка надається споживачеві для завершення його трансакції, не вказувала чітко,

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 26 квітня 2024 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024

що при виборі відповідної опції цей споживач також погоджується приєднатися до Prime на умовах повторюваної підписки. FTC звинувачує Amazon у встановленні процесу скасування підписки, спроектованому так, щоб стримувати споживачів від успішного завершення цього процесу. Попередні звіти про цей процес у засобах масової інформації зазначали, що компанія Amazon використовувала термін «Іліада» для опису процесу, а цей термін вказує на однойменну епічну поему Гомера. Згідно зі скаргою, споживачі, які намагалися скасувати контракт Prime, стикалися з багатьма кроками, щоб фактично виконати завдання скасування контракту. Споживачі мали спочатку відшукати потік скасування, причому Amazon ускладнив відповідний процес пошуку. Після того, як споживач відшукав потік скасування, споживача перенаправляли на багато сторінок, які представляли кілька пропозицій продовжувати підписку за зниженою ціною, просто вимикати функцію автоматичного поновлення, приймати рішення про не скасування контракту. Лише після перегляду цих сторінок споживач міг остаточно скасувати послугу.

Серед зловживань домінуючим становищем присутні питання власності, зокрема власності на інформацію та інтелектуальної власності. Оскільки технологічні ТНК працюють зі спільними для різних держав ресурсами (дані, сервери, об'єкти інтелектуальної власності, ланцюги постачання, логістика тощо), то за відсутності наднаціонального регулятора постають питання про контроль належної норми прибутку, розподіл внесків до неї серед самостійних юрисдикцій (у деяких юрисдикціях комунальні сервіси належать дочірнім підприємствам ТНК), взаємодію регуляторів від різних юрисдикцій.

Література

1. Горбачук В.М. Постіндустріальна організація державних замовлень у розвитку AUTODIN, ARPANET, PRNET, NSFNET та Інтернету. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2016. Т. 21. Вип. 8. С. 116–

122.

2. Gorbachuk V., Gavrilenko S., Golotsukov G., Nikolenko D. To digital technologies of patent processing for development of critical products. *Information and Digital Technologies 2021* (June 22–24, 2021, Zilina, Slovakia), 2021. P. 137–147.

3. Philippon T. *The Great Reversal: How America Gave Up on Free Markets*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2019. 368 p.

4. Posner E., Weyl G. *Radical Markets: Uprooting Capitalism and Democracy for a Just Society*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2018. 368 p.

5. Crémer J., de Montjoye Y.A., Schweitzer H. *Competition policy for the digital era*. Brussels, Belgium: Directorate-General for Competition; European Commission 2019. 127 p.

6. Coyle D., Fletcher A., Furman J., Marsden P., McAuley D. *Unlocking digital competition. Report*. London, UK: Digital Competition Expert Panel, 2019. 140 p.

7. Morton S.F., Bouvier P., Ezrachi A., Jullien B., Katz R., Kimmelman G., Melamed A.D., Morgenstern J. *Committee for the Study of Digital Platforms. Market Structure and Antitrust Subcommittee. Report*. Chicago, IL: George J. Stigler Center for the Study of the Economy and the State; The University of Chicago Booth School of Business, 2019. 99 p.

8. Горбачук В.М. *Фінансові методи*. Київ: Альтерпрес, 2002. 175 с.